

Szávai Dorottya: „A pórusait látni”. Pilinszky-olvasatok. Esszék, tanulmányok. „On voit ses pores”. Lectures de Pilinszky. Essais et Études. Budapest, Gondolat Kiadó, 2023, 144 p.

Szávai Dorottya „A pórusait látni”. Pilinszky-olvasatok című magyar és francia nyelvű tanulmány- és esszékötete lényegében a szerző 2005-ös Pilinszky-monográfiájának (*Bűn és imádság*) a továbbgondolása. A monográfia Kafka és Camus szöveghálózatait és mintázatait vetítette rá a Pilinszky-poétikára, és egy hatékony fogalmi keretet kidolgozva pozicionálta Pilinszky költészetének világirodalmi koordinátáit. Az új kötet első tanulmánya ugyancsak a Pilinszky-univerzum világirodalmi beágyazottságát fűrkészi, ám ezúttal a minoritás-poétika és a transznacionális kultúratudomány kerül előtérbe. A Pilinszky-líra világirodalmi integráltsága és pozíciója szempontjából kiemelten izgalmas kontextusokat teremt egy Szent Ágostonra vonatkozó Pilinszky-gondolat, mely lírája vallo-másos jellegének vallásbölcseleti megokolásához nyújt támpontokat, de a szerző bevonja az értelmezésbe Pilinszky 1962-ben készült interjút is a 75 éves Kassák Lajossal a modern katolikus irodalomról. Egy Beckett-ről írt Pilinszky-cikkből is meglepő következtetések származnak, hiszen Pilinszky Beckett művét paradox módon „embertelenségében” látta humánusnak, és Beckett művészetfelfogásában a „tisztátalan mellékízek” nélküli „már-már vallásos állapotot” fedezte fel. A címadó tanulmány a perifériához és a minoritás-poétikákhoz való empatikus attitűdöt vizsgálja, s kitér Pilinszky nyelvhez való viszonyára, melyet nem tart nyelvkritikai természetűnek, valamint a külföldi utak multikulturális tereinek hatására is ráirányítja a figyelmet. Pilinszky-nél a minoritás szakrális térré válva rendezi újra a geopolitikai erőviszonyokat. Külön tanulmány foglalkozik a kelet-

európai kultúrák adottságairól írt Pilinszky-cikk elemzésével, mely azt a meglepő paradoxont fejt ki, hogy noha Pilinszky költészetének imagológiai tárháza erőteljesen nyugatias, Pilinszky olyan hierarchiát állít fel, melyből az „állati vagy zoomorf” Kelet kerül ki „győztesen” az antropomorf Nyugattal szemben, de ez a Dosztojevszkij-esszék alapsémájaként is érzékelhető. Szávai „*Dosztojevszkijnél látom, amit nem látok*” címmel írt tanulmányt Dosztojevszkij, Pilinszky és Takács Zsuzsa bűnértelmezéseiről, annak teremtményi perspektíváiról, kiemelve az eredendő bűn „metafizikai elsődlegességét”, a személytelenné vált és démoni dimenziókat öltő bűnhöz való viszonyulást, a rossz mint enigma jelenlétének aspektusait.

Izgalmas írás foglalkozik az elégikum, az elégikusság és az elégia „jelenléhiányával”, sőt orfikusságával. Pilinszky értelmezhetőségének poszthumán aspektusai sem maradnak ki, de a kötet a szabadság és szerelem meglepő kérdéspárját sem mellőzi. A költészet szabadságtapasztalat is, a szerelmi térfél transzcendentálizálódik, a testiség az eksztatikusság speciális állapotán keresztül válik poétikai tényezővé, szerelmes és vallásos elválaszthatatlanul íródik egymásra és egymásba. Ugyancsak gazdag anyagot mozgat meg az utóéletet bemutató írás, mely Borbély Szilárd, Marno János és Takács Zsuzsa Pilinszky-képével foglalkozik. A kultusztól a kritikai újraolvasásig vezető út a bűn elbeszélhetősége és megvallásának nyelvpoétikai aspektusai felől válik kalandossá.

A francia nyelvű tanulmányok részint Pilinszky francia recepciójával foglalkoznak, részint a magyar nyelvű írások esszenciális újrastrukturálását végzik el. A kötet egy francia és magyar nyelvű interjúval zárul, mely eredetileg a párizsi Magyar Kulturális Intézet honlapjára készült.

Virág Zoltán: Régiókon átívelő összetartozások (Írások irodalomról, képzőművészetről és rockzenéről). Budapest, Dotnet, 2023, 204 p.

Virág Zoltán könyve elsősorban a délszláv–magyar kapcsolatokra fókuszál. *Értékvonások és tapasztalásminták a kortárs magyar költészetben* című írása például egy szerb nyelvű magyar irodalmi antológia utószavának készült, a kötet anyagát a szerző maga válogatta. Épp ez a különleges szemszög adja a rálátás egyediségét. Már a tanulmány elején kapunk például egy esszenciálisan remek Tandori Dezső-portrét, mely az értésváltozatok, a beszédlehetőségek kitágítására fókuszáló poétikát és a „következetes regisztrálás és dokumentálás” szenvedélyében lelepleződő, kérlelhetetlen (ön)ellenőrzés alatt tartott emotivitást emeli ki meghatározó jegyekként. Testtudat, emlékezetpoétika, hagyomány-szemléletként elgondolt költészetcsinálás, közép-európai formatudat: számos izgalmas terminus segít kívülről láttatni a rendkívül sokszínű magyar lírát. Az *elemekre visszavezetett színek* című tanulmány Petar Dobrović művészetének krlezéi értelmezéséről íródott. A „konfliktustűrő mértékletességet” a kultúrák közti hídverés szolgálatába állító gondolatmenet izgalmas kaleidoszkópot kínál egy multikulturális közeg hagyományviszonyainak és a regionális műveltségi „atlasz” térképarányainak megalkotásához. Virág Zoltán egészen egyedi terminusalkotó készsége rendkívül poétikus és találó tud lenni: Az *illeszkedés és belesimulás képletei* című írás például terminussá emeli a „kijózanító alkalmazkodás” fogalmát, melyet a szerző Várady Tibor prózájának analízise során hasznosít. Az útleírás, az esszépróza, a „fonákjára fordított létezés” poétikája találkozik a képi és formanyelvi műfajromboló fellazításaival, ám mindez „a sokféle bolygás globetrotteri galleriájával” együtt belezuhan a jugoszláv politika manipulációs retorikájában megképződő, csalóka internacionalizmus csapdájába is.

A nálunk elsősorban költőként ismert Bődör Pál prózapoeitikája önálló tanulmányt kap. Az értelmezés központi tengelye az otthonosság–otthontalanság tengely, mely akár névadás és névelhasználdás, névdeformáldás – identitás tengelyként is jellemezhető, de Bődör tárgyává tette a „geobiografikus igényességet, a többnemzetűség tárgyköreit, a központképződés és a peremeken lecövekelés mozgáskombinációit” is. Virág e próza egyik legfőbb hozadékának talán azt tartja, hogy Bődör érzékeli „a jugoszláv etnikai délibáb” csalóka jelenlétét, és a kudarc előérzetét teszi érzékletessé. A Végel László naplóival foglalkozó fejezet már a címében is jelzi a jugoszláv térség tereinek és identitásképleteinek bonyolultságát: *A jugolabirintus Thészeusza*. A jugolabirintusban épp a naplóírás válik vezérfonallá, a nyelvi és a kulturális kereszteződésekben való eligazodás és a szinte folyamatosan exponálható identitásdrámák kételytereiben tájékozódó mitológiai hős pedig poétikai győzelmet arat.

Maurits Ferenc emblemikus nagysága kerül elő *Az akril csikorgásai* című tanulmányban: Maurits „kreatúráinak alaki elfajultsága” poétikai magyarázatot kap, és mint „az igénytelenség metamorfózisainak kimeríthetetlenségén parodisztikus célzattal” elgondolkodtató szatirikusság színrevitele jelenik meg. Torma Éva művészete hasonlóan gazdag kontextuálást kap, a fotótechnikai eljárások kalandtúrája, az installációk kreativitása vagy a taktikus, kinetikus és mimetikus kontextusok érzékeny kialakítása az értelmezés tárgyává válik.

A könyv utolsó harmada a rockzenére és az alternatív zenei térre fókuszál: a polgárpukasztás, az ellenkultúra, az új közösségi konstellációk szociografikus és történeti vizsgálata mellett önálló dolgozat foglalkozik Fenyvesi Ottó rockesztétikájával és a független zenei színtér 1980 és 2000 közötti szegedi eseményeivel.

Dargay Marcell: A 180-as csoport (1979–1990). Művek–Kontextus–Recepció. Budapest, Prae Kiadó, 2023, 348 p.

Dargay Marcell kiváló zeneszerző és zenetörténész monográfiája hatalmas ívű szintézis, a 180-as csoport tevékenységének első szisztematikus feldolgozása. Ha elnagyoltan akar-nánk fogalmazni, az experimentális zene azon speciális ága kerül górcső alá, mely az amerikai minimalizmus magyar változatát alkotta meg. Az inspirációs bázisok és források, a szintetizált hagyományok azonban ennél rétegzettebbek, s ennek nemcsak poétikai, hanem kultúrpolitikai okai is vannak, hiszen a Csoport 1979-ben kezdte meg a tevékenységét. A klasszikus monográfia szabályait követő munka a csoport megalakulásának történetével, kontextualizálásával, a róla szóló szakirodalom értékelésével indul. Ehhez érdemes hozzátenni azt is, hogy bizonyos korokban bizonyos kultúrpolitikai megfontolásokból az elhallgatás is beszédes lehet, a hivatalos vélemény és az intímabb közegben (emlékiratok, naplók) szereplő bejegyzések, az alternatívabb közegben terjedő legendák is diskurzusteremtő erejük. A recepciótörténet korai szakaszának reflexióit Dargay két csoportra osztotta: a hivatalos orgánumban megjelenő jobbra fanyalgó, sőt gúnyos reakciókra, valamint a társzművészetek fórumain feltűnedező, sokszor túlzó írásokra. A tárgyilagos tónus megtalálása ebből kifolyólag maga is kihívás. A sikert a műelemzés elmélyültsége garantálja: nyilván ez magyarázza, hogy a bevezető után öt kiválóan megrajzolt alkotói portrét (Márta István, Melis László, Soós András, Szemző Tibor, Faragó Béla) kapunk, s ezek fókuszában is a műértelmezés dominál. Kiemelten fontos, hogy a Csoport előadóegyüttesként definiálta magát, vagyis az előadott művek poétikája közvetlen vetületeket képezve elemi hatással van az önálló alkotásokra, nemkülönben a saját művekből kiépült repertoárra, melyet közhelyszerűen a „magyar

repetitív zene” repertoárjának is nevezhet-nénk. A szerzői profilok kivételesen összetettek és nem feltétlenül hagyományos zeneszerzői pályaképek: Melis László irodalmi érzékenysége, színházi vonzalmai, Szemző Tibor film és videó, valamint performansz iránti nyitottsága, az előadás ritualizált megismételhetlenségére fókuszáló attitűdje, de általában véve a médiumok kreatív összekapcsolása különféle értelmezési rétegeket alkot. Ezt a poliműfajiságot Márta István így fogalmazta meg: „A zene egyfajta zenei akció, amelyben legalább ugyanolyan fontos a látvány, a kép, a vizualitás, mint maga a zene.” Ezek a kilépések, átlépések, határsértések normatív módon válnak életképessé.

Bámulatosan plasztikus, szisztematikus módszertannal készültek a kötet zenei elemzései. Már Márta István *Karácsony napja* – 24. *lecké* című, két változatban ismert, lemezre is rögzített négytétéles alkotásának elemzése nagyon magasra teszi a léceket: a zeneművé alakított beckett-i drámapoétika a nyelvi regiszterek egymásnak eresztésével kísérletezve többszörözi meg a narrátor egyéniségét. A kiinduló Beckett-drámaszöveg a töréspillanatokra fókuszál, majd antropomorf dimenziókkal látja el az összetörés motívumrendszerét. Ezt a narratívát tőri meg egy angol nyelvlecke, melynek iskolás szövege a karácsonyt tematizálja. A sematikus és a poétikus, a létbölcseleti és a pragmatikusan közhelyes beszéd ütközőterébe kerülünk, kreatív szerepzavarba, egy létszorongatottságot színre vivő akusztikus térbe. Egy népdal intonációjú vissza-visszatérő pentaton dallamvonal is meghatározóvá válik (a pávamotívumként ismert melódia speciális variánsa, mely ikonikus jellege folytán azonnal bekapcsolja a művet egy polifón felhasználói kontextusba Kodálytól Durkó Zsoltig). Az asszociativitás szabadsága, valamint a szó-lamszám-növekedés, a hangzástechnika révén kialakuló allúziók különféle kötődéseket hoznak létre. Izgalmas, ahogy az elemző például Steve Reich *Piano phase* című műve

egyik motívumának tükörfordítását is megtalálja a második tételben. A motívumok és szólamok identifikálása révén a kompozíció huzalozása és hálózatossága is feltárul. A harmadik, bukolikus jellegű tétel hat tetszőleges hangszerezen és egy zongorán adandó elő. A kompozíció vége hasonló módon nyitott, az előadó számára rengeteg szabadságot, improvizációs lehetőséget kínál, aki így lényegében társszerzővé válva alakítja ki a zenemű akusztikus szövetét.

E sorok írójának Melis László a kedvence a Csoport alkotói közül, ezt talán az is magyarázza, hogy a legirodalmibb szerzőről van szó, aki az antik kultúrák iránt is elkötelezett. „A kultúra nem egyéb, mint hivatkozásrendszer. Ha valaki nem ismer egy kultúrát, akkor nem tudja, mi mért jó vagy rossz” – nyilatkozta Melis 2011-ben, majd rátért a görög hangszerek ethoszának analízisére, és ennek biológiai és lélektani következményeire. Dargay elemzései közül a *Maldoror énekei* (1984) című műről írtat is örömmel emelem ki, melyet a Michael Nyman-féle „új egyszerűség” irányvonalához köt, nem véletlenül, hiszen már az első tétel egyetlen szűkített négyeshangzattal teremt feszültséget, mondhatni a „botrányból” drámát. A *Mulomedica Chironis* (*Chiron öszvérgyógyászata*) című kantáta különféle regiszterekből öszvéresített szöveggonglomerátumon alapszik, szerepel benne például egy eredetileg ógörög nyelven írt, latinra fordított állatorvosi értekezés részlete, Marlow *Doktor Faustus* című drámájának egy költői sora, de Baudelaire, Petri György, Hölderlin ugyancsak bevonódik, ráadásul a nyelvek változatossága is fontos zenei hozzájárulás a hangzásvilág alakulásához. A nevezetes kentaur Akhilleusz „zenetanára” nevét viselő kompozíció hihetetlenül gazdag allúziókkal alakítja ki kapcsolódási vegyértékeit. Dargay kimutatja, hogy miért atipikusan egyedi ez a kompozíció a repetitív paradigmával szemben, hogy miként érvényesül benne egy következetesnek ható tizenkétfokú szerkesztési elv, hogy a kompozí-

ció miként képez hidat a hagyomány különféle szigetei, az intellektuális és a populáris, a szép és a visszataszítóan irritáló között.

A gazdag kottapéldaanyaggal alátámasztott, szellemes elemzések részletező ismertetésétől itt el kell tekintenünk, de az értelmezői érzékenység és lelemény fontosságára nem elég egyszer felhívni a figyelmet. Az elemző már a mű önazonosságának problémáival szembesülve is csak konkrét vagy potenciális variánsok sokaságára hagyatkozhat, és az allúziótechnika összetettsége sem könnyíti a dolgán, hiszen a népdaloktól a klasszikus utalásokig, a populáris kultúra a korszakban szokatlan beemelésétől a különféle modifikált kortárs motívumfelhasználásokig nagyon sok mindenre kell tekintettel lennie.

Dargay könyve nemcsak hiánypótló alkotás, hanem egy rendkívüli zeneszerzői érzékenység dokumentuma is, az érvényteremtő műelemzési stratégiák gazdag tárháza.

Kurimay Anita: Meleg Budapest 1873–1961. Fordította Béres-Deák Rita. Budapest, Park Könyvkiadó, 2022, 408 p.

Kurimay Anita monográfiája eredetileg angolul jelent meg 2020-ban a The University of Chicago Press kiadásában. A monográfia a magyar szexuálpolitika-történet és másságkutatás egyik alapművének számít. Budapest nagyvárosi jellegének kialakulásával párhuzamosan vált a meleg szubkultúra meghatározó tényezőjévé. Ez a bonyodalmas emancipációs folyamat, a homoszexualitás jogi szabályozásának a büntethetőség felszámolásáig tartó időszaka a könyv fő tárgya, de a másság sokféle diskurzusban megképződő alakváltozatai ugyancsak a kutatás részét képezték, mint a szexualitás, a hatalom és a politika viszonyrendszere. Az egyik legizgalmasabb felismerés az, hogy az illiberális rezsimek nem automatikus ellenségei a meleg közösségnek, hanem a tűrőhatárok a politikai manipuláció aktuális

szükségeihez igazodva formálódnak. A fogalmi tisztázás, az orvosi, jogi, bölcséleti-etikai diskurzus alakulástörténete ugyancsak alapvető fontosságú, hiszen a beszédmódtերemtes fogalmi apparátus nélkül elképzelhetetlen. Guthi Soma *Homoszexuális szerelem* című, 1908-ban publikált krímije jó kiindulópont a Budapest meleg szubkultúrájáról alkotott előítéletek feltérképezésének, noha Guthi meglehetősen empatikus szerző, kora haladó orvostudományi elképzeléseivel is tisztában van, Tuzár detektív például Krafft-Ebinget és Ulrichsot is idézi. A krimi nem az egyetlen műfaj, melyben a téma megjelenik: számos szatirikus cikk, bűnügyi beszámoló, szenzációhajhász írás, emancipációs törekvéseket megfogalmazó dokumentum kerül elő. A könyv időkerete Budapest egyesítésétől (1837) a férfi homoszexualitás büntethetőségét megszüntető, 1961-es törvény elfogadásáig terjed. Egy speciális városszociográfia is kibontakozik a szemünk előtt: a szerző ráadásul amellet is érvel, hogy a melegek meghatározó szerepet játszottak Budapest modern nagyvárossá alakulásában, hiszen a nem normatívnak ható szexualitás szabályozásának igénye „összekapcsolódott a magyar államépítéssel”, a modernizációval és a népességszabályozás korabeli európai paradigmáival. Az első fejezet a homoszexualitás helyzetét elemzi a modern büntető törvénykönyvek tükrében, illetve a melegek nyilvántartására kidolgozott listázás intézményének kialakítását követi nyomon. A Csemegi-kódexként ismert, 1878-ban megalkotott törvénykönyv java része 1961-ig hatályban maradt. Ez a törvénykönyv (pl. Franciaországgal, Hollandiával vagy Olaszországgal szemben) büntethetővé tette a felnőtt férfiak közti beleegyezésen alapuló szexuális kapcsolatot is. A nyilvántartásba vett homoszexuálisok adatainak elemzése különleges: a legtöbb nyilvántartásba vett személy gyári munkás, napszámos és háziszolga, majd a kereskedők és ügynökök következnek. A dekriminalizálásért

folyó harcok egyik bástyája a *Huszdik Század* című társadalomtudományi folyóirat volt.

A második fejezet Tábori Kornél és Székely Vladimir oknyomozó újságírók írásait elemzi a sztereotípiák, a szubkultúra-építés, a kódok, a manipulatív botrányretorika szempontjából. A *bűnös Budapest* című könyvsorozat számos esettanulmányt tartalmaz, ahogy a *Beteg szerelem* című munka is, mely Kragujevics Spázó bűnügyét állítja középpontba. A szép Kragujevics homoszexuális férfiakkal tartatta ki magát, majd lopás, fajtalanság és gyilkosság miatt ítélték el. A munka összemosza a homoszexualitás biológiai és büntetőjogi-etikai aspektusait, sajátosan képzei el e kapcsolatok életkori viszonyait, belső dinamikáját, ketős stigmatizációs gyakorlatot alakít ki, mely alapvető narratívává válik. A fiatal férfiakat rendszerint infantilizálták, hogy az idősebb csábítót démonizálhassák, a kapcsolatot rendre anyagi érdekűnek állították be. Ugyanakkor gyakran hangsúlyozták az empátiát is, amennyiben művészekről vagy a társadalmi elit tagjairól derült ki másságuk. Meglepő, hogy már a 20. század elején létrejön egy formális homoszexuális szövetség, hogy meleg klubok működnek, hogy jelentős nemzetközi információcsere zajlik. Ebben a fejezetben kapott helyet a korabeli homoszexuális prostitúció helyzetének elemzése is, mely nemegyszer zsarolási ügyek forrásává is vált. A leszobsi szerelem kevéssé látványos, de pl. Nagy Irma *Sötét bűnök* című könyve ezt a világot is bemutatja. Tábori Kornél és Székely Vladimir széles körben olvasott munkáinak másságnarratívája irodalmi szempontból is fontos, hiszen Krúdy Gyula vagy Szép Ernő is támaszkodik a szerzőpáros leírásaira.

A harmadik fejezet a Tanácsköztársaság idején kibomló másságdiskurzust mutatja be a Kísérleti Kriminológiai Osztály működésén keresztül. A pszichoanalízis kulcsszerepbe kerül. Kurimay Fekete Gyula esetének dokumentumait elemzi, akit szexuális szolgáltatás felajánlása közben egy álhúhás detektív bukta-

tott le. Ebben a beszédmódban a szexuális normától való elkanyarodás a múltbeli társadalmi traumák következményeként jelenik meg, a szexualitás elváltozását környezeti tényezők befolyásolják, ezért nem büntethető. Fekete számára tehát megfelelő kezelést írtak elő, hogy az új szocialista társadalom teljes jogú tagja lehessen. Kurimay megjegyzi, hogy a kommunista megközelítés hosszú távon szűkebb teret adott volna a szexuális másságnak, mint pl. a Horthy-korszak, mely ugyan tabusította a homoszexualitást, az mégis szubkulturális virágzásnak indult.

A következő rész témája Zichy Rafael gróf válópere, illetve Tormay Cécile és Pallavicini Eduardina botránya. Az első per lényege, hogy Zichy gróf megvádolta a feleségét, hogy „természetellenes” viszonyt folytat a jeles írónővel, a Magyar Katolikus Nőegyesületek Országos Elnökével. Tormay és Pallavicini 1918-ban együtt alapították a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségét. A per egyik fő eleme volt a potenciális szexuális kapcsolat bizonyítása a két nő között: ezt a személyzet vallomásai alátámasztani látszottak (a gróf és személyzete a kukkolás, a mikrofonos lehallgatás eszközeivel is éltek). Tormay noha a konzervatív nőkép hirdetője volt, nem teljesítette be a maga által magasztalt nőideált: önálló és gyermektelen maradt, markáns közéleti szerepet vállalt, azaz kifejezetten „férfias” jelenségnek számított. A személyzet vallomásai alapján Tormay szinte agresszív lesbikus hírében állt, akiről köztudottak voltak a vonzalmi, ráadásul a személyzet nőtagjaival is feltételezhető viszonyai voltak. A személyzet vallomásaiban részint elképesztő nyíltság, részint elképesztő tájékozatlanság és inkoherencia mutatkozik. 1924-ben Tormay perelte be a gróft és négy alkalmazottját hamis eskü és rágalmozás címén. A perbe maga Horthy is beleszólt. Az ő nyomására a bíróság a gróft másfél év börtönre ítélte, melyet végül tizennégy napi fogházbüntetésre módosítottak. Tormay és Pallavicini, a két kifinomult lelkű, közéleti célo-

kért együtt munkálkodó nő viszonya a sajtóban szexualitásmentes, mély érzésű, ártatlan barátsággá változott át. Zichy grófné és az író nő nevét hatalmi eszközökkel sikerült tisztára mosni. A per anyagának lényegi részét eltüntették a bírósági nyilvántartásokból. Ugyancsak a Horthy-korszakkal foglalkozik a következő fejezet is, melynek tanulsága, hogy a konzervatív kurzus ellenére a férfi homoszexuális szubkultúra virágzásnak indult és „melegbarát” intézmények is létrejöttek, a rendőrség pedig a privát szférában zajló viszonyokra nem figyelt oda különösebben. Az eugenetika felbukkanása kialakította azt a vélekedést, hogy a heteroszexualitás helyreállítható, a faszizmus térhódítása miatt 1941-től a másság üldözötté, tolerálhatatlanná vált, a Hadtörténeti Levéltár egyik dokumentuma pedig a budapesti homoszexuálisok jegyzékén szereplő férfiakat munkaszolgálatra kötelezi, ám ezt a honvédelmi minisztérium nem támogatta, mivel „a hadseregben az antiszemitizmus erősebb volt a homofóbiánál”. Homoszexuális hadtestet sem akartak létrehozni, mivel az a sereg megítélését veszélyeztette volna. Kurimay elemzi a Nyilaskeresztes Párt népesedéspolitikáját, majd az államszocialista Magyarország korszakára tér át. A szexualitás helyét vizsgálja meg az ötvenes évek ideológiájában, kitér a nemek egyenlőségének alkotmányos deklarációjára, az abortusz legalizálására. A homoszexualitást a korábbi uralkodó osztály erkölcsi és testi degenerálódásának maradványaként kezelték, mely szemben áll az szocializmust építő osztályideállal, de még akár meg is ronthatja a szocialista erkölcsöket. A kémkedés és a másság összekapcsolása mind a nyugati, mind a szocialista társadalmi berendezkedésben működő stigmának számított. Az „új szocialista férfi” eszméjével összeegyeztethetetlen személyek bírósági pereibe is bepillantást nyerhetünk: a homoszexuális hajlam megváltoztathatónak tűnt, motiváló erőnek pedig a börtönbüntetés, a pénzbírság, a városból való kitiltás vagy egy-

egy bejegyzés az erkölcsi bizonyítványba szolgált. A felismerés, hogy ezek az eszközök kevésbé hatékonyak, egyre inkább előirányozta a dekriminalizálást, hiszen a homoszexualitás társadalmi szempontból veszélytelen, nem fertőző, a heteroszexuálisok pedig eleve averzióval viseltetnek iránta, tehát önmagát bélyegzi meg. Ugyanakkor felmerültek a gyógyíthatóság különféle aspektusai és lehetőségei is, de ezek a törekvések is kudarccal vagy áleredményekkel végződtek.

A homoszexuálisok ügynöki beszervezéséről is képet kapunk, a titkosszolgálat manipulatív hadműveleteit példázza egyebek közt a Fekete Holló és az Apostolok fedőnevű akció analitikusabb bemutatása. A könyv epilógusa a meleg múlt eltorzult emlékezetpolitikájára hívja fel a figyelmet, illetve a másságdiskurzus aktuális vonatkozásaira is kitér.

Csehy Zoltán